

הקדמה

"מזרחים ואשכנזים? זה לא שתי תרבויות, זה שתי פלנטות! זה שונה בהכל, בהכל. מעורב הוא כאילו, עבר את כל כור ההיתוך בעצם זה שהוא נולד מעורב. אתה פוגש את זה בגדילה שלך, בילדות שלך, נפגש עם שתי המשפחות, רואה חתונות של ספרדים וחתונות של אשכנזים.. זה כל כך שונה, שני עולמות. אבל שום דבר לא נראה לי זר. אני זוכר שבתות חתן בדימונה, ואיך שהולכים לבית כנסת בסביון. וזה לגמרי, לגמרי, לגמרי לא דומה" (שגיב, 2014 : עמ' 30).

החברה הישראלית היהודית מתאפיינת בשסע אתני בין יהודים אשר הם או הוריהם היגרו לארץ מאירופה ומאמריקה (להלן אשכנזים) לבין יהודים שמוצאם מאסיה ומאפריקה (להלן מזרחים). פערים חברתיים-כלכליים מפרידים בין אשכנזים, המגיעים לרמות גבוהות של השכלה והכנסה, לבין המזרחים, שמעולם לא הצליחו להדביק את האשכנזים או את ילידי הארץ. יתר על כן, דומה כי הפערים בין שתי קבוצות המהגרים נשארים בעינם גם בקרב הצאצאים, בדור השני ואף בדור השלישי להיותם בארץ (צור, 2003).

בעשורים האחרונים, ניכר כי שיעורי הנישואים המעורבים הפכו להיות שכיחים יותר בשל שיפור במעמד האישה והרחבת מעגל הבחירה עבורה של בן זוג מתאים. נישואים מעורבים בכלל, ונישואים בינעדתיים בפרט, משקפים שחיקה משמעותית של גבולות קבוצתיים באופן ברור. נישואי תערובת הופכים את הקבוצות להטרוגניות יותר ותורמות להטמעה רבה יותר של הקבוצות זו בזו על מנת לטשטש את הפער. היחס כלפי נישואים בין עדתיים בארץ הינו חיובי מובהק, שכן לכאורה הוא מהווה מדד מוצלח להגשמת מיזוג הגלויות וצמצום הפערים הבולטים בין העדות (יעקובסון, 2012 ; Lewin-Epstein & Cohen, 2018).

במסגרת מחקר זה ארצה לבחון את הקשר בין דומיננטיות אתנית הקיימת בחברה הישראלית לבין דומיננטיות שיכולה להשפיע על הזוגיות האינטימית במסגרת נישואים מעורבים. מטרת המחקר נועדה לבדוק לעומק מצב שבו הפער העדתי משפיע על זוגות מעורבים תוך התייחסות לסיווג העדתי בין בני הזוג. שיטת המחקר תהיה ניתוח ראיונות של משפחות מסוגים שונים בעדה. קיימת חשיבות רבה לסוג כזה של מחקר שכן הוא עשוי להוסיף רבות לגוף הידע התיאורטי הקיים בנושא. הספרות התיאורטית עוסקת בעיקר בנשים המזרחיות ונחיתותן מול שאר הגורמים באוכלוסייה לכן חשוב לבדוק גם מקרה שבו האישה היא אשכנזית והגבר הוא מזרחי על מנת לבחון את טיב יחסיהם. סקירת מחקרים תיאורטיים ואמפיריים הקיימים בתחום תעניק לנו מסגרת מקיפה של מידע לניתוח הראיונות.

סקירת ספרות

1. השסע העדתי ומאפייניו

כבר בתקופת היישוב הישן, טרום-ציוני, השתמשו בארץ שני כינויים שונים לציון שתי הקבוצות היהודיות העומדות משני צידי הבעיה העדתית: "מזרחים" ו"אשכנזים". עקרונית, זהו ההבדל התרבותי המצומצם בישראל מאחר והתרבות הישראלית מקובלת על הרוב המכריע של האוכלוסייה היהודית, וכן בעקבות תהליך ההתמערבות אשר יוצר דמיון בסגנון החשיבה והחיים בחברה. הכינוי "מזרחים" ציין את יוצאי אסיה ואפריקה כלומר עולים מארצות האסלאם דוברי הערבית, ואילו הכינוי "אשכנזים" מתייחס אל יוצאי אירופה כלומר עולים מארצות הבלקן בעיקר דוברי יידיש. חשוב לציין כי האוכלוסייה האשכנזית הרכיבה את רוב היישוב היהודי שהתגבש בארץ לפני הקמת המדינה כלומר הייתה זו האוכלוסייה הקולטת את המהגרים המזרחים שהגיעו בגלי ההגירה לארץ ישראל (צור, 2003).

סמי סמוחה (1986) מתייחס במאמרו להבדלים בין שתי הקבוצות ומציין תחילה את מידת החשיבות שכל קבוצה מייחסת לתכונות מסוימות; התרבות המזרחית מדגישה אצילות, כבוד, טקסיות, אסתטיות ושלמות הביצוע, לעומת פנימיות האדם, ביטוי עצמי אישי והספק, גם אם הוא פוגע באיכות, המודגשים בתרבות הרומנטית האשכנזית. המזרחים שמים דגש על האיוון בין דרישות הדת וצורכי החיים, הנכונות להתמודד עם אתגרי הסביבה ובמיזוג בין קודש לחול; האשכנזים, לעומת זאת, מאופיינים בקיצוניות – עמדות בלתי מתפשרות, קנאות, חומרות דתיות, בידוד והסתגרות מהסביבה. המסורת המזרחית מצטיינת באיפוק ובריסון עצמי כאשר התפרצויות רגשיות קורות רק בנסיבות מיוחדות, בעוד שהמסורת האשכנזית מטעימה את הספונטניות ואת ההבעה הרגשית של הפרט (שם).

המדיניות הרשמית של ישראל בשנותיה הראשונות הייתה "כור היתוך" כלומר מבחינה אידיאולוגית היה חשוב להנהיג לטפח בסיס תרבותי משותף לכל העם. בסיס זה כאמור היה משקף את עולם המושגים התרבותי והאידיאולוגי של החברה הקולטת, האשכנזית. בהדרגה, ובמקביל לתהליכי הליברליזציה שעברו המשטר והחברה בישראל, נזנחה מדיניות זו והתפתחה מגמה גוברת של קבלת הפלורליזם התרבותי. ההנחה היא כי נוצר בסיס משותף והביטויים התרבותיים הייחודיים של שאר הקבוצות במדינה אינן יכולות לפגוע בבסיס זה (יעקובסון, 2012).

ככל שהתרבו הישובים היהודים החדשים, התרחבו מסגרות התעסוקה והפרנסה, מוסדות החינוך, המוסדות הפוליטיים וכדומה, הלכה והתבררה עובדת יסוד: מקומם של יוצאי אסיה ואפריקה, "המזרחים", היה בתחתית הסולם החברתי, ואילו האשכנזים, הוותיקים יותר בארץ, תפסו יותר ויותר את עמדות הביניים ואת העמדות הגבוהות שלו. על המצב הזה השפיעה באופן ישיר תיאוריית המודרניזציה אשר הניחה כי במהלך השנים ההבדלים התרבותיים בין קבוצות המוצא השונות ילכו ויטשטשו בעקבות השתתפות בארץ ומערכת החינוך הישראלית אשר תתרום לדמיון ביניהן. התיאוריה מיקמה את שורש הפערים במקורות תרבותיים שונים ולא דווקא ברעיון הלאומי. הטענה שלה הייתה כי חשיפת הנוער העולה מארצות האסלאם לחינוך המערבי יצור שוויון הזדמנויות ועמו תהליך שילוב מואץ של המרכיב המזרחי במרכיב האשכנזי. אולם, ניתוח זה של מקורות הבעיה העדתית משקפת הנחות יסוד שגויות שכן ככל שהגידול הדמוגרפי המזרחי עלה, כך הלכו והתרחבו פערי התרבות הבעייתיות בין שתי הקבוצות, בשל חוסר יכולתה של העדה המזרחית לסגור פער זה